

فہرست نسخہ ہامی خطی

ابدالی

حضرت آیت اللہ العظمی سید علی خامنہ ای مدظلہ العالی

رہبر معظم انقلاب اسلامی

جلد نہم: ہینت و نجوم، ریاضیات، جغرافیا، طب، طبیعیات و متفرقات

مؤلفان

نادر علیرادہ - علی علیرادہ - سید محمد رضا رضاپور

زیر نظر

علامہ علی عرفانیان - سید محمد رضا فاضل ہاشمی

ناشر

سازمان کتابخانہ، موزہ و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

فهرست نسخه‌های خطی اهدایی حضرت آیه‌الله العظمی خامنه‌ای مدظله‌العالی رهبر معظم انقلاب اسلامی:
«هیت و نجوم، ریاضیات، جغرافیا، طب، طبیعیات و متفرقات»/ مؤلفان: نادر علیزاده، علی علیزاده و
سید محمدرضا رضاپور؛ زیر نظر: غلامعلی عرفانیان - سید محمدرضا فاضل هاشمی. - مشهد: سازمان کتابخانه‌ها،
موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، ۱۳۸۹.

۶۴۶ص: مصور. - (سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی؛ ج ۹)

ISBN 978-964-6429-63-5

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا

۱. نسخه‌های خطی - ایران - مشهد - فهرست‌ها ۲. نسخه‌های خطی فارسی - ایران - مشهد - فهرست‌ها
۳. نسخه‌های خطی عربی - ایران - مشهد - فهرست‌ها.

۰۱۱/۳۱

ی ۱۳۰۰ ق ۹۶۶۲۱/آ۵

۱۶۵۹۸۲۴

کتابخانه ملی ایران

۷۶

فهرست نسخه‌های خطی اهدایی حضرت آیه‌الله العظمی خامنه‌ای مدظله‌العالی، جلد نهم: هیت و نجوم، ریاضیات، جغرافیا، طب، طبیعیات و متفرقات

مؤلف	نادر علیزاده، علی علیزاده، سید محمدرضا رضاپور
زیر نظر	غلامعلی عرفانیان، سید محمدرضا فاضل هاشمی
ویراستار	جواد فرهمندنژاد
ناشر	سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی
امور فنی	اداره مخطوطات - انتشارات سازمان
حروفچین و صفحه‌آرا	اعظم قوی
تهیه نمایه	صدیقه بلندیان
عکس	بخش فیلم‌تک اداره مخطوطات
چاپ و صحافی	مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی
نوبت چاپ	اول / ۱۳۹۰
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۶۴۲۹-۶۳-۵
شمارگان	۵۰۰ نسخه
قیمت	۱۰۰/۰۰۰ ریال

حق چاپ محفوظ است

نشانی: مشهد - حرم مطهر - بست شیخ طوسی - سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

ص.ب. ۱۷۷-۹۱۷۳۵ تلفن و دورنگار روابط عمومی: ۰۵۱۱-۲۲۱۹۵۵۳ تلفن و دورنگار سازمان: ۰۵۱۱-۲۲۲۰۸۴۵

وب سایت سازمان: www.aqlibrary.org

تلفن و دورنگار اداره مخطوطات: ۰۵۱۱-۲۲۵۹۸۳۵

فهرست مطالب

۷	سخن ناشر
۹	مقدمه
۱۳	بهره اول: هیئت و نجوم
۱۱۳	بهره دوم: ریاضیات
۱۷۷	بهره سوم: جغرافیا
۱۹۱	بهره چهارم: طب
۴۴۷	بهره پنجم: طبیعیات
۵۰۵	بهره ششم: متفرقات
۵۳۵	نمایه ها
۵۳۷	مؤلفان
۵۴۷	اشخاص
۵۶۳	عناوین
۵۸۹	کاتبان
۵۹۵	اماکن
۶۰۱	فهرست منابع و مأخذ
۶۱۷	نمونه های عکسی برخی از نسخه های خطی

سخن ناشر

خدای علیم و مصور را سپاس می‌گوییم که به انسان علم آموخت و قلم بخشید و در کام عطشناک فرزندان آدم جرعه‌های دانش و معرفت را فرو ریخت و کریمانه‌ترین هدیه خود را در قالب خواندن، علم و قلم به انسان ارزانی کرد. سپاس و ستایش خدایی را که بر ما منت نهاد و برای ما پیام‌آوری از جانب خود فرستاد که یکی از والاترین ویژگی‌های او تعلیم کتاب و حکمت بود و راه روشن آن حضرت را با خاندان برومندش - که درود خداوند بر همه آنان باد - تداوم بخشید.

کتابی که فراروی شما خوانندگان عزیز قرار گرفته فهرست نسخه‌های خطی اهدایی حضرت آیه‌الله العظمی خامنه‌ای؛ رهبر فرزانه انقلاب اسلامی است که توسط معظم‌له به آستان مقدس عالم آل محمد (علیهم‌السلام) و خورشید خورشیدها حضرت علی بن موسی‌الرضا (علیه آلاف التحية و الثناء) اهدا شده و مجموع آن بالغ بر ده هزار نسخه است و ما امیدواریم چاپ و نشر این فهرست که به حول و قوة الهی در چهارده مجلد چاپ و منتشر می‌شود، گامی مؤثر در مسیر نشر و معرفی تراث اسلامی به شمار آید و پژوهندگان، محققان و جویندگان دانش و معرفت را به سرچشمه‌های زلال و روشن آثاری که از منبع قیاض و آسمانی دانش نبوی و خاندان

مطهرش جوشیده‌اند برساند و دریچه‌ای روشن به سمت دانش مسلمانان که جایگاهی والا در میراث علمی بشریت دارد بگشاید.

این مجلد نیز همانند دیگر مجلدات این مجموعه با تأکیدات و عنایت تولیت عظمای آستان قدس رضوی حضرت آیة‌الله واعظ طبسی و با همت و پشتکار ستودنی همکاران فرهیخته ما در اداره مخطوطات و بهره‌گیری از نظر صاحب‌نظران و استادان ارجمند فراهم گردیده است که به سهم خود از همه آنان متواضعانه سپاسگزاری می‌نمایم و امید دارم ثمره این تلاش، مقبول آستان بلند و آسمانی حضرت شمس‌الشموس قرار گیرد.

محمدهادی زاهدی

رئیس سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد

آستان قدس رضوی

مقدمه

در سال‌های بعد از انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، وقف و اهدای نسخه‌های خطی توسط واقفان خیراندیش روند تصاعدی قابل ملاحظه‌ای داشته است. از سال ۱۳۷۰ تاکنون، آثار گرانسنگ و ارجمندی بالغ بر یازده هزار جلد نسخه خطی توسط مقام معظم رهبری حضرت آیه‌الله العظمی خامنه‌ای دام‌ظله‌العالی با همتی بی نظیر و ستودنی وقف آستان بلند و ملکوتی ثامن الحجج (علیه الصلاة والسلام) فرموده‌اند، به گونه‌ای که عنوان بزرگترین واقف نسخ خطی آستان قدس رضوی بر مجموعه فضایل معظم له افزوده شده است و این کار سترگ و عظیم، دلیلی شد بر نگارش فهرستی مستقل از نسخه‌های اهدایی حضرت ایشان که طبق سنت فهرست‌نگاری کتابخانه به روش موضوعی انجام گردید.

معرفی بیش از ده هزار عنوان نسخه خطی اهدایی مقام معظم رهبری حضرت آیه‌الله العظمی خامنه‌ای مدظله‌العالی در بیش از ۳۵ موضوع، در ۴ جلد و مدت دو سال و نیم (از خردادماه ۱۳۸۶ تا مهرماه ۱۳۸۸) همتی جمعی و توفیقی از جانب خداوند سبحان و عنایت ولی نعمتمان حضرت ثامن الحجج علی بن موسی الرضا علیه آلاف التحية و الثناء بود که به نتایج علمی عمده و قابل توجه‌ای در حوزه فهرستنویسی به شرح زیر منتج شد:

۱. تهیه شیوه‌نامه دقیق و مستند. در این شیوه تمام اطلاعات کتابشناسی و اطلاعات نسخه‌شناسی به صورت هماهنگ و بر اساس منابع علمی و مراجع مربوطه مستند گردید.
۲. انجام کار به صورت گروهی، آموزش و استفاده از فهرست‌نگاران جوان و پرتلاش، تکمیل منابع و مراجع و نرم‌افزارهای مورد نیاز (بنابر نمایه فهرست منابع و مآخذ پایان جلد حاضر، ۱۱۸ منبع و مآخذ مورد استفاده قرار گرفته است).

۳. فهرستنویسی موضوعی کتب خطی از امتیازات کتابخانه آستان قدس رضوی است. در این مجموعه علاوه بر انتخاب موضوع کلی (روال فهرس قبلی) موضوع جزئی نیز مدنظر قرار

گرفته و به صورت دقیق و مستند ارائه شده است. همچنین در نسخه‌های چند موضوعی، علاوه بر معرفی کامل نسخه در جلد اصلی، در دیگر جلدها نیز ارجاع داده شده، مثلاً برای جستجوی کتاب «استخراج مولد النبی» علاوه بر معرفی در فهرست موضوع اخبار، در فهرست موضوع هیئت و نجوم نیز ارجاعات لازم داده شده است.

۴. حذف عنوان، توضیحات و آغاز و انجام کتاب، در نسخه‌هایی که دارای عنوان واحدی هستند (به اندک افتادگی و تفاوت نسخه نیز توجه شده است).

۵. فهرسی که چندین موضوع نزدیک به هم در آن معرفی شده است (مانند فهرست حکمت و کلام، عقاید، عرفان و منطق)، علاوه بر شماره ردیف معرفی شده در بخش مربوطه، شماره ردیف کلی (در انتهای نسخه‌شناسی) نیز داده شد تا در پایان جلد تعداد نسخه‌های معرفی شده مشخص گردد.

۶. در حد امکان، سعی شده آخرین چاپ نسخه‌های معرفی شده در فهرست ذکر گردد و همچنین نسخه‌های منحصر به فرد و مناسب تصحیح و تحقیق نیز بیان شوند.

۷. نمایه‌های مختلف برای دستیابی سریع محققان به مؤلف، عنوان، کاتب، شهر، قدیمی‌ترین نسخه و ... در انتهای هر جلد آمده است.

روش تنظیم فهرست

این فهرست بر مبنای شیوه‌نامه در دو بخش کتابشناسی و نسخه‌شناسی تنظیم شده:

الف) کتابشناسی به ترتیب عبارت است از:

۱. نام کامل کتاب در سطر اول نوشته شده؛ نام اصلی یا نام مشهورتر اول قرار گرفته و سپس نام دیگر آمده است. در سمت چپ همان سطر زبان نسخه (فارسی، عربی، اردو و ...) بیان شده است؛

۲. شماره ردیف در سطر دوم آمده که نشان‌دهنده تعداد نسخه‌های هر بهره می‌باشد؛

۳. شماره اموالی کتاب بلافاصله بعد از شماره ردیف بین دو کمان قرار گرفته است؛

۴. سطر سوم نام کامل مؤلف، مترجم، ناظم و جز آن با تاریخ تولد و وفات وی آمده است؛

۵. شرح مطالب کلی کتاب و در صورت لزوم تعداد ابواب، فصول و بخشهای آن به طور مختصر به گونه‌ای که بیانگر هدف نویسنده آن باشد ذکر شده است؛

۶. آغاز و انجام کتاب داخل گیومه قرار گرفته است؛

۷. نسخه‌هایی که دارای چندین مجلد هستند معرفی آنها در هر جلد به ترتیب قدمت

کتابت و سپس کامل به ناقص بودن آن است؛

۸. شرح مختصری در خصوص نسخه‌هایی که دارای ضمیمه می‌باشند با ذکر نام یا موضوع و تعداد صفحه و اینکه در ابتدا یا انتهای نسخه قرار گرفته‌اند.

ب) نسخه‌شناسی به ترتیب عبارت است از:

۱. نوع خط و تعداد سطور؛ ۲. نام کاتب به همان گونه که در کتاب آمده؛
۳. تاریخ تحریر؛ ۴. محل کتابت؛ ۵. نوع کاغذ و محل ساخت آن؛
۶. تعداد و اندازه اوراق؛ ۷. تزئینات (سرلوح و جدولهای ترسیم شده و ...)
۸. مزیتها و یا احياناً آسیبهای نسخه؛ ۹. جلد و تاریخ اهداء؛
۱۰. شماره ردیف کلی فهرست [داخل گروه].

فهرست نسخه‌های خطی مقام معظم رهبری حضرت آیه‌الله العظمی خامنه‌ای اطال الله

عمره در ۱۴ جلد به شرح مذکور در مقدمه جلد اول تنظیم و تهیه شده است.

اکنون به یاری خداوند متعال تقدست اسمائه و در پرتو عنايات حضرت ثامن الحجج علی بن موسی الرضا علیه آلاف التحية والثناء و با حمایت بی‌دریغ مقام منبع تولیت عظمای آستان قدس رضوی حضرت آیه‌الله واعظ طبسی و در سالی که توسط مقام معظم رهبری سال کار و تلاش مضاعف نام‌گذاری شده، فهرست حاضر را به عموم ارباب فضل و ادب خصوصاً ریاضیدانان، منجمان و پزشکان تقدیم می‌دارد.

مجلدی که در پیش رو دارید، حاوی معرفی ۶۴۱ نسخه در شش بهره تنظیم شده است، در بهره اول ۱۵۴ نسخه در موضوع هیئت و نجوم، بهره دوم ۹۱ نسخه در موضوع ریاضیات، بهره سوم ۱۳ نسخه در جغرافیا، بهره چهارم ۳۱۳ نسخه در طب، بهره پنجم ۴۵ نسخه در طبیعیات، حیوان‌شناسی، گیاه‌شناسی، سنگ‌شناسی و بهره ششم ۲۵ نسخه در خوشنویسی، آشپزی، فنون جنگی، موسیقی و عکاسی معرفی شده است.

برخی از نسخه‌های این مجموعه به دلیل قدمت یا انحصار حائز اهمیت و ارزش فراوان می‌باشد که به شرح ذیل به معرفی تعدادی از نسخه‌ها به ترتیب حروف تهجی می‌پردازیم:

۱. بحرالجواهر، از طبیب هروی، دارای سرلوح مزدوج، تاریخ کتابت: قرن ۱۲ق.
۲. بدایع الحکمه، به خط دستیار مؤلف و مترجم مصطفی بن عقیل علوی، تاریخ کتابت:

قرن ۱۳ق.

۳. تحریر اکر، تحریر المساکن، تحریر المناظر، هر سه از خواجه نصیرالدین طوسی،

کاتب: یحیی بن جمال بن درویش اردبیلی، تاریخ کتابت: ۸۸۱ ق. در شیراز.

۴. دیباچه تقویم علایی، زبدة الهیئة، هر دو از خواجه نصیرالدین طوسی، تاریخ کتابت: ۸۵ق.

۵. زبدة قوانین العلاج، از غیاث‌الدین محمد بن علاء الدین سیزواری، تاریخ کتابت: سلخ محرم ۸۸۸.

۶. العمل بالصغیحه، از ابومحمود حامد خجندی، تاریخ کتابت: قرن ۷ ق.

۷. کائنات جو = آثار علوی، به خط مؤلف در ۱۱۷۹ق.

۸. مجمع القواعد فی الحساب (۱۵-۳۶۰)، از محیی‌الدین محمد (زنده در ۸۹۹ ق.)، تاریخ

کتابت: قرن ۱۰ ق.

۹. المختار فی الطب، از ابن هیل بغدادی (- ۶۱۰ ق.)، تاریخ کتابت: صفر ۷۵۰.

۱۰. المغنی فی شوح الموجز، از سدیدالدین کازرونی، کاتب: محمود بن احمد قاضی

کوهان برآن، تاریخ کتابت: ۱۴ جمادی الاول ۷۷۶ در اصفهان.

۱۱. مفردات و مرکبات، کاتب: بخش الدین بن حسن عاشق، تاریخ کتابت: ۸۸۸ق.

۱۲. نزهة القلوب، از حمدالله مستوفی (- ۷۵۰ ق.)، تاریخ کتابت: ۸۰۹ ق.

۱۳. نسخه‌جات رفیقی، از محمد رفیق، تاریخ کتابت: ۲۲ جمادی الاول ۱۳۰۴،

به خط مؤلف.

در خاتمه از مساعی جمیله مسئولان آستان قدس رضوی، به خصوص حضرت آیه‌الله واعظ طبسی؛ مقام منیع تولیت عظمای آستان قدس رضوی که اهتمام خاصی در امور فرهنگی دارند و از هیئت مدیره محترم سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی و جناب آقای زاهدی، رئیس محترم سازمان، و معاونت محترم هماهنگی و همچنین فهرستگاران که در نگارش و تنظیم این مجموعه جدّ بلیغ نموده‌اند، تشکر و قدردانی می‌گردد.

سیدمحمد رضا فاضل هاشمی

مرداد ۱۳۸۹ - مطابق با شعبان ۱۴۳۲

بهره اول

www.ketab.ir
سیست و نجوم

آلات رصد = معرفت آلات رصد و اسطرلاب^۱ (فارسی) (۲۱۷۱۱) ۱

مؤلف شناخته نشده، آنچه از نسخه حاضر (برگ ۲۷ ر، ۲۷ پ، ۲۹ ر، ۳۱ ر، ۳۱ پ) برمی آید وی صاحب رسائلی چون «اقالیم و عرض آنها»، «معرفت عرض بلد»، «سمت قبله هر شهر»، «مساحت» و «تسیرات» بوده که به آنها ارجاع داده و در موارد متعددی (از جمله برگ ۲۰، ۲۹، ۴۶ و ...) به طول، عرض و قبله «شیراز» مثال زده است و در برگ ۶ پ از «میرمحمد بن علی موسوی» - صاحب رساله اسطرلاب - [یا همان ۳۲ باب مذکور در فهرست رضوی ۱۷۵/۱۰ مورخ ۱۰۱۳ ق.] نقل قول کرده و در برگ ۱۲ پ، وقت نماز عصر را به مذهب شافعی و حنفی تعیین کرده است.

در مقدمه کتاب از «سی فصل» محمد بن ایوب طبری حاسب (- ۴۸۵ ق.)، کیخسرو بن علاء شیرازی، علی بن عیسی اسطرلابی (قرن ۴ ق.)، ابوالحسین عبدالرحمن بن عمر صوفی کرمانی (- ۳۷۴ ق.)، علی بن هبة الله بن محمد، ابوالفوارس بن ابی منصور، احمد بن عبدالله حیث جاسب (- ۲۵۰ ق.)، اسحاق بن یعقوب کندی، ابوریحان بیرونی، احمد بن عبدالجلیل سجزی (- ۴۷۷ ق.)، حمزه

۱. فهرستواره ۲۷۶۱/۴ (به نقل از استوری؛ ستاره ۱۱۲: نسخه برلین شامل یک مقدمه و ۲ مقاله است)؛ الهیات تهران

۱۴۷/۲ و ۲۹۱/۱ (نسخه ۳۷۸/۵ مورخ ۱ محرم ۱۲۱۷ شامل تمام مقاله سوم)

اصفهان، مؤید بن عبدالرحیم بن احمد بن محمد بغدادی به عنوان استادان علم نجوم یاد کرده که به نظر می‌رسد مؤلف از حوالی شیراز و از متقدمین باشد.

رساله‌ای است مفصل در معرفت آلات رصد خصوصاً اسطرلاب، مشتمل بر یک مقدمه و سه مقاله و هر یک در چند باب:

مقدمه در انواع آلات رصدی مانند: ذات الحلق، ذات الشعبین و...

مقاله اول در معرفت اسطرلاب و اعمال آن دارای هفده باب: باب ۱- بیان اسامی و القاب اسطرلاب و انواع آن به طریق اجمال و بیان اسامی انتهای اسطرلاب و خطوط آن (شامل ۴ فصل) ۲- ارتفاع آفتاب و غیره (۵ فصل) ۳- معرفت خط‌های جست و قوس از ارتفاع (۲ فصل) ۴- ارتفاع ظل (۳ فصل) ۵- ساعات معوج و مستوی و ارتفاع اوقات صلاة (۷ فصل) ۶- تقویم آفتاب و تعدیل موضع مقنطرات (۲ فصل) ۷- معرفت قوس النهار و قوس اللیل (۲ فصل) ۸- معرفت ساعات مستوی زمانی از ارتفاع ستارگان و تعدیل النهار ستارگان و قوس النهار و اللیل ستارگان (۲۲ فصل) ۹- معرفت عرض بلد ۱۰- معرفت آن موضع که قطب فلک البروج طلوع کنند و غروب ۱۱- معرفت طول شهرها ۱۲- معرفت عرض اقلیم ۱۳- معرفت ابعاد کواکب ۱۴- معرفت دوری میان دو ستاره (و سمت قبله) ۱۵- مطرح شعاع (۲ فصل) ۱۶- معرفت مقدار بالای اشخاص عالیه و سافله ۱۷- در امتحان اسطرلاب.

مقاله دوم در معرفت صفيحه آفاقي و اسطرلاب قوسی و مسرطن و صلیبی و ... و یک نوع از زورقی شامل پنج باب: باب ۱-؟ (۱۳ فصل: ۱- صفيحه آفاقي ۲- ...) ۲- (شامل ۸ فصل: ۱- تعدیل النهار ۲- ...) ۳- در معرفت عمل بر دیگر اسطرلاب (۷ فصل) ۴-؟ (شامل ۲۴ فصل: ۱- ترکیب اسطرلاب کری ۲- معرفت قوس النهار و اللیل ۳- دانستن ساعات روز و شب و اجزای ساعات ۴- ساعات معوج ...) ۵-؟ (شامل ۲۹ فصل: ۱- نصب کره بر هر عرض که خواهی ۲- معرفت ارتفاع گرفتن

۳ و ۴- معرفت طالع از ارتفاع و بالعکس ۵- معرفت دایره و ساعات مستوی و معوج ...
۲۹- معرفت بالای شخص مرتفع از زمین).

مقاله پنجم [در بیان علم خطوط اسطرلاب و آنچه متعلق آن است] از مقنطرات و خطوط و سمت و ساعات و مدارات و غیره (شامل چهار باب که بیشتر آن از تصانیف «ابوالفتح فجلی» است): باب ۱- کشیدن خطوط بر پشت اسطرلاب (۶ فصل: جای اشکال خالی و سفید است) ۲- کشیدن دایره بر کناره صفائح و مربع کردن آن (۷ فصل) ۳-؟ (۳ فصل ۱- عمل عنکبوت و ... ۴-؟ (ظاهراً ناقص است). نسخه حاضر اگرچه بیشتر عناوین ابواب (غیر از فصول) و باب چهارم از مقاله سوم را ندارد اما به نسبت نسخه دانشکده الهیات تهران (شامل مقاله سوم) و نسخه برلین (شامل مقدمه و دو مقاله) کامل تر، قدیمی تر و نفیس تر است.

آغاز: «بسمله. حمدله. اما بعد باليمن و الاقبال چون از رساله... فارغ شدم مبدا کردم رساله ... در معرفت آلات رصد از اسطرلاب و غیره».

انجام: «موجود» و دیگر مدار اول نور هم بدین طریق که باز نموده شد اینست (؟) چون مقنطرات کشیده باشند و الله اعلم و احکم تمام شد هذه الکتاب». انجام رساله طبق نسخه کامل دانشکده الهیات: «خطی کشیده گذرانیم تا به دایره برسد بر استقامت سمت قبله باشد و الله اعلم».

نستعلیق ۲۱ سطر، تاریخ تحریر: قرن ۱۲ ق.، کاغذ: نخودی، ۷۳ گ ۱۵×۲۳/۵، عناوین به شنگرف و جای اغلب آنها سفید، اوراق آسیب دیده، جلد: مقوا با عطف و گوشه گالینگور قرمز، اهدایی در خرداد ۱۳۷۳.

الاجرام العلویة (رسالة فی -) = الهیة (رسالة فی -) (عربی)

رساله‌ای است در باب استخراج بُعدهای کواکب و حرکات آن و نیز در بیان زمین و احکام و تقسیم آن، در یک مقاله و دو باب: المقالة فی الاجرام العلویة؛ باب الاول فی بیان عدد افلاک العالم؛ باب الثاني فی الدوائر المشهورة من العظام والصغار.

آغاز: «بسم الله. المقالة الاولى فی الاجرام العلویة و تشتمل علی ابواب الباب الاول فی بیان عدد الافلاک».

انجام: «و يكون دور الفلك رحوياً و يكون الليلة و اليوم منهم ستة اشهر يكون ليلاً و ستة اشهر نهاراً»

نسخ خوش ۱۲ سطری، تاریخ تحریر: قرن ۱۳ق.، کاغذ: نخودی فرنگی، ۶گ ۲۰×۱۲، روی برخی عبارات خط مشکئی کشیده شده، جلد: مقوا با عطف تیماج عنابی با سجاد مشمع، اهدایی در مهر ۱۳۸۴.

احکام اتصالات کواکب = احکام نجوم = اتصالات کواکب (فارسی)
۳ (۳۶۹۲۵)

مؤلف: اختیارالدین محمد بن محمد مطبق به اختیار (زنده در ۸۸۹ ق.)، صاحب «خلاصة النجوم»

مختصری است در یک مقدمه و جدولهایی در شناخت احکام اتصالات کواکب با یکدیگر، تحویلات ایشان از برجی به برجی و شرف و هبوط هر کدام، خسوفات، کسوفات و آنچه در روی تقویم واقع می‌شود اعم از کلی و جزئی. در مقدمه تعریف قرانات (قران اعظم، اوسط و اکبر) و احکام محاسدات، احتراقها، تربیع‌ها و غیره نیز آمده. که از کتب: مجمل کوشیار، تفهیم ابوریحان، کفایة التعلیم، روضة المنجمین و اشجار و اثمار انتخاب شده است.^۱

۱. فهرستواره ۲۷۶۳/۴ و ۲۹۱۸ و ۳۰۷۶؛ الذریعه ۸۲/۱؛ آستان قدس ۱۹۴/۱۰ (با عنوان احکام قران اعظم از ناشناس)؛ دایرةالمعارف بزرگ اسلامی ۷/۱.

آغاز: «بسمله. حمد و ثنا آفریدگارِ اِرا که افلاک دواير و نجوم سواير بيافرید».

انجام: «ثیمان و جاسوسان خبرهای اراجیف بیاورند اما هیچ تشویش نباشد والله اعلم».

نسخ و نستعلیق شکسته ۱۷ و ۲۱ سطری، تاریخ تحریر: قرن ۱۳ ق، کاغذ: نخودی
آهارمهره فرنگی، ۵۲ گ ۱۶×۲۲، عناوین به سرخی، صدر صفحه نخست دارای مهری با
سج «فخرالاطبا»، جلد: گالینگور با عطف تیماج، اهدایی در مهر ۱۳۸۶.

احکام اجتماع و استقبالها (فارسی)

۴ (۳۴۶۹۳)

مؤلف: ابوالقاسم عبدالله (عبدالله) بن حسن بغدادی غزنوی معروف به غلام
زُحل (- ۳۷۶ ق).

مختصری است در اختیارات ایام و پیشگویی وقایع و حوادث برحسب اینکه
ماه در برج کدام ستاره قرار گرفته.

آغاز: «بسمله. کتاب احکام اجتماع و استقبال از قول ابوالقاسم الغزنوی که آنرا
غلام زُحل گویند».

انجام: «و اگر از تربیع بود دلیل باشد بر مخالفت میان اشراف و وزرا فقط».

شکسته نستعلیق تحریری ۱۱ سطری، تاریخ تحریر: اوایل قرن ۱۴ ق، کاغذ: حنایی
آهارمهره، ۱۳ گ ۱۴×۲۰، عناوین به شنگرف، جلد: تیماج فرنگی، اهدایی در
اردیبهشت ۱۳۸۶.

احکام الاحکام = برهان الکفایة (منتخب -) = طالع مسائل (فارسی)

۵ (۲۱۷۰۱)

مؤلف: ابوالخیر تقی‌الدین محمد بن محمد فارسی (زنده تا ۹۵۷ ق).

گفتاری در پاسخ مسایل گوناگون است که از اسطربلاب استخراج کرده و آن را علم استخراج خوانده و شامل یک مقدمه و چند «لمعه» است.^۱

این کتاب را بخشی از طالع‌نامه مؤلف دانسته‌اند که به طالع مسایل نیز مشهور است.

آغاز: «بسمله. غیب گفتن نبود در خور کس عالم‌الغیب خدا آمد و بس... چنین گوید فقیر غنی ابوالخیر محمد بن محمد الفارسی که چون فراغت از تألیف کتاب حل اسطربلاب واقع شد».

انجام: «اگر شمس بدحال بود زیان مردان بیشتر بود و... بد حال بود زیان بزن رسد».

نستعلیق ۲۱ سطری، تاریخ تحریر: ۲ صفر ۱۱۰۲، کاغذ: حنایی آسیب‌دیده و وصالی شده، ۱۵ گ ۲۲×۱۲/۵، عبارت «فصل» به شنگرف، جلد: مقوای سبز رنگ با عطف تیماج قهوه‌ای، اهدایی در خرداد ۱۳۷۳.

احکام اجرام علوی و حرکات سفلی (رساله در...) (فارسی)

۶ (۳۹۴۸۲)

مؤلف: تاج‌الدین محمد از اعلام شیعه ساکن کشمیر و زنده در ۱۱۹۸ ق.^۱ و صاحب «استخراج تقویم الکواکب» - مذکور در همین فهرست.

رساله‌ای است به نثر آمیخته به نظم در بیان احکام اجرام علوی و حرکات سفلی که آن را پس از جستجو در آثار سلف گردآوری نموده و فاقد بخش‌بندی

۱. فهرستواره ۲۷۷۰/۴ و ۲۹۸۷: الذریعه ۲۹۱/۱.

۲. نام مؤلف در مقدمه بیان شد؛ و همانجا از آیه تطهیر یاد کرده و در عنوان اول از غره محرم ۱۱۹۷ یاد نموده است. به نظر می‌رسد که وی همان تاج‌الدین محمد منجم شیرازی، صاحب رساله «هیأت» باشد که نسخه‌ای از آن با تاریخ کتابت ۱۲۱۶ ق. در مجموعه ۵۰ تیریز، دانشکده ادبیات موجود است (ر.ک. فهرستواره ۳۱۱۰/۴ و نسخه‌ها ۳۶۹/۱).

است، عناوین رساله عبارتند از: [آثار علویات و حرکات سفلیات شامل] اما بعد بنصرت و فیروزی ... که سال چهارم از دور اثنا عشریه ترکیه که آن را ترکان ... خوانند [در این فصل از غره ماه محرم ۱۱۹۷ یاد کرده]؛ احکام زایچه به طریق اجمال؛ حال مشایخ و دهاقین و اهل قلاع؛ حال مستوفیان و اهل قلم؛ حال خوانین و ارباب طرب و خواجه سرایان؛ حال رعایا و عوام الناس و اهل حرفه و مسافران؛ حال عمال و مستأجر و اطبا و اهل بازار؛ ...؛ حال بیماری و تندرستی؛ حال علماء و ...؛ حال حرب و قتال و جنگ و آشوب. [مبحث دوم رساله در] کیفیت اقلیم سبعة مشهوره.

نسخه حاضر ناقص الآخر و موجودی آن تا اواسط اقلیم سابع است.
آغاز: «بسم الله الحمد لله الذي جعل الشمس ضياء... حمد و ثنای بقیاس و سپاس و ستایش ببعد اساس داوری را ... اما بعد بر اذهان ثاقبه و افکار ضائیه ... روشن باد که این ضعیف بمقدار ... تاج الدین محمد با وجود تراکم احوال»

انجام موجود: «بعض نسبت بآباء و ظهور امراض در اطفال از بیهوشی»
نستعلیق تحریری ۲۶ سطری، تاریخ تحریر: قرن ۱۳ ق.، کاغذ: حنایی آهارمهره، ۱۵ گ
۱۹×۲۶، جداول به سیاهی، عناوین و خطوط روی برخی عبارات به شنگرف، اوراق لمینه
شده، جلد: تیماج فرنگی عنابی با حاشیه زنجیره‌ای زرکوب، اهدایی در بهمن ۱۳۸۴.

احکام ماه گرفتن = خسوف (رساله در -) (فارسی)

۷ (۳۷۷۵۶)

مؤلف شناخته نشد.

مختصری مانند اختیارات الایام علامه مجلسی، اما قدیمی تر از آن است که پدیده‌های متعاقب ماه گرفتگی در هر ماه قمری را بررسی نموده. در پایان احکام هر ماه «والله اعلم» آمده است.

معرفة اقواس الكواكب بالفضلة بوجه احسن ۱۰۰- فی معرفة استخراج انحراف القبلة فی كل بلد ۱۵۰- فی معرفة تصحیح باقی اجزاء الاسطرلاب ۱۵۱- فی معرفة مسیر الشمس فی البروج الاثنی عشر علی الشهور السریانیة و الرومائیة.

آغاز: «بسمه. حمدله... الباب ۱ فی قسمة الاسطرلاب الباب ۲ فی معرفة تخطيط هذا الاجزاء»

انجام: «انها تعمل فی ظهر الاسطرلاب لمعرفة درجة الشمس و الله تعالى عالم بحقایق الاشياء»

تستغنی ۳۳ سطری، کاتب: ابوالقاسم حسینی نفرشی، تاریخ تحریر: ۱۲۶۲ق. (به قرینه مجموعہ)، کاغذ: نخودی آهارمهره، ۹ گد ۲۱×۳۵، عناوین به سرخی، جلد: نیم‌اج ضربی ماشی، اهدایی در مهر ۱۳۸۶.

اسطرلاب (رساله در -) = معرفت اسطرلاب (فارسی)

۱۶ (۳۷۶۵۱)

مؤلف شناخته نشد.

وی قبل از ۸۱۷ق. (تاریخ نسخه مجلس) می‌زیسته و بنا بر ضبط یادداشت آغاز نسخه ۹۶۷/۲ مدرسه فیضیه قم (مورخ ۱۲۰۹ق.)، مؤلف حواجه نصیرالدین محمد بن محمد طوسی (- ۶۷۲ق.) است.

رساله مختصری است در شناخت اسطرلاب مشتمل بر مقدمه و ۱۵ «فصل» و خاتمه (اما به ضبط مقدمه نسخه حاضر و نسخه ۵۵۸۵/۱ رضوی شامل هفده باب): باب اول (یا همان مقدمه) در نام آلات اسطرلاب، خط‌ها و دایره‌ها؛ باب دوم بخش اسطرلاب دانستن ۳- ارتفاع گرفتن ...؛ ارتفاع با طالع کردن بروز؛ ساعات معوج دانستن؛ دایره و ساعات مستوی دانستن قوس روز و شب و ساعات مستوی دانستن ...؛

مطالع بروج؛ دانستن مطالع درجه؛ تقویم شمس؛ غایت ارتفاع این خلاف تقویم کردن شمس است؛ طالع تحویل سال عالم و موالید سال ...؛ تسویه البیوت، تعدیل کردن؛ باب ۱۷ یا همان خاتمه در امتحان عنکیوت اسطرلاب و امتحان مقنطرات مری و حجره و عضاده و بخشش.

اگرچه شماره ابواب در نسخه حاضر (به جز باب اول) ذکر نشده، اما عناوین ابواب (یا فصول) و آغاز و انجام این نسخه با نسخه‌های دیگر یکی است.^۱
آغاز: «فی معرفة اسطرلاب بیشتر مردمان چنین گویند که این نامی است یونانی اسطر آفتاب بود و لاپ ترازو ... اما اندر تصنیف حاجت نیست این مقاله مطلق اندر معرفت و علم نهادم و این هفده باب است باب اول در نام آلات اسطرلاب»^۲

انجام: «بر مقنطره مشرق افتد نظر بحقیقت بر افق مغرب بود و همچنین وسط السماء و وسط الارض فافهمه انشاء الله»

نستعلیق تحریری ۱۴ سطری، کاتب: محمد مهدی توفی، تاریخ تحریر: ۷ ذی الحجة ۱۱۱۶، محل کاتب: مشهد مقدس، کاغذ: نخودی آهار مهر، گاه ۱۸/۳×۱۲/۵، عناوین به شنگرف، اوراق آسیب دیده و بعضاً وصالی شده، جلد: تیماج چسکی ضربی با ترنج و دو سر ترنج و چهار لچکی با حاشیه زنجیره‌ای، اهدایی در مهر ۱۳۸۶

۱. فهرستواره ۲۸۰۷/۴ و ۲۸۰۸ و ۲۸۱۰؛ آستان قدس ۲۹۷/۸ (نسخه ۵۵۸۵/۲: ناقص الآخر و مورخ ۱۱۰۸ ق.)؛ مجلس ۲۰۷/۲ (نسخه ۱۲۷۸/۲ مورخ ۲۶ جمادی الثانی ۸۱۷ ق.) و ۱۸۴/۹ (نسخه ۲۷۶۷/۱۳: کامل و مورخ ۱۲۳۷ ق.)؛ مرعشی ۵۵۴/۲۸ مدرسه فیضیه ۱۲۰/۲.

۲. آغاز نسخه فیضیه و نسخه ۱۲۷۸/۲ مجلس و مرعشی: هبسمله. اما [بدانکه] بعد این مختصریست در معرفت اسطرلاب مشتمل بر مقدمه و پانزده فصل و خاتمه اما مقدمه آنست که اجزاء او را بدانند که هر یک را چه گویند تا به وقت عمل آسان باشد و اسطرلاب کلمه یونانی است.

اسطرلاب (رساله در -) (فارسی)

۱۷ (۲۰۶۴۹)

مؤلف شناخته نشد.

مختصری در معرفت اسطرلاب، معرفت ارتفاع گرفتن آفتاب، تعریف خط نصف النهار و نصف الليل و... است. این رساله غیر از بیست باب خواجه نصیرالدین طوسی در معرفت اسطرلاب است.

نسخه ناقص الطرفین و مشتمل بر مقدمه، باب اول و بخشی از باب دوم است. آغاز: «بسم الله». مقدمه هر چیز که قابل اشاره حسی باشد اگر قابل انقسام نبود مطلقاً آن را نقطه خوانند».

انجام موجود: «آن را سمت الرأس خوانند چه نقطه که در اسطرلاب به منزله سمت الرأس است».

نستعلیق ۱۸ سطری، تاریخ تحریر: قرن ۱۳ق.، کاغذ: نخودی آهارمهره فرنگی، ۱۰گ

۱۵/۵×۱۰/۵، فاقد جلد، اهدایی در خرداد ۱۳۷۳.

اشجار و اثمار (فارسی)

۱۸ (۳۴۶۹۱)

مؤلف: علیشاه بن شمس‌الدین محمد خوارزمی درغانی مشهور به علاء منجم (۶۲۴-۹۶۹۵ق.) صاحب احکام الاعوام.

کتابی است در احکام نجوم، ستاره‌شناسی، تقویم، احکام طالع و قران در ۲ مقاله: مقاله اول در بعضی از کلیات؛ مقاله دوم در جزئیات، همچنین این نسخه مشتمل است بر چهارده شجره، هر شجره در دوازده شعبه و هر شعبه بر ۱۲ ثمره. در این رساله به احکام قرانات سبعة سیاره و اجرای علوی و سفلی و نیز اختیارات الایام